

De zeven gaven van de Geest bij Jan van Ruusbroec

Door Kick Bras

Dit artikel verscheen eerder in Bres 253, Dec. 2208/jan 2009.

Mystieke wijsheid is een gave van de Geest, die zich ontplooit in een levenslang omvormingsproces. Het vraagt van een mens volkomen toewijding aan het innerlijk proces, maar het echte werk wordt gedaan door een kracht die jezelf te boven gaat. En hoewel de geloofsgemeenschap je daarbij helpen kan, vraagt het ook om de moed je eigen weg te gaan en je te ontworstelen aan conventionele en routineuze godsdienstigheid. Deze hoogst persoonlijke weg kan je in conflict brengen met het kerkelijke instituut, maar bezwijk niet voor de verleiding alleen jezelf tot maatstaf te nemen. Want de gaven van de Geest bevrijden je van de claims van het ego, en verbinden je met de Bron van het bestaan, die ons allen verbindt en die groter is dan ons denken en voorstellen. Het inzicht dat mensen zo verwerven is niet een buitengewone kennis van bovenaardse zaken, maar een van binnenuit proefondervindelijke omgang met het goddelijk Mysterie, dat Geheim blijft en tegelijk zich zo nabij toont, dat ze er in liefde één mee worden. Dat is in het kort de boodschap die Jan van Ruusbroec brengt in zijn ontvouwing van de zeven gaven van de Geest.

De zeven gaven van de Geest vormden een geliefd thema in theologische en stichtelijke lectuur van de middeleeuwen. Daarbij ging men uit van de tekst uit Jesaja 11: 2 volgens de vertaling van de Vulgaat, de Latijnse Bijbelvertaling. Daar is sprake van de volgende zeven gaven: vreze, goedertierenheid of mildheid, kennis of onderscheid, sterkte, raad, verstand en (smakende) wijsheid. Ruusbroec heeft in zijn eerste geschrift *Dat rijcke der ghelieven* al een exposé gegeven over de zeven gaven, maar in *Die gheestelike Brulocht* pakt hij dit weer anders aan. Voor dit artikel richt ik mij met name op de *Brulocht* en zal hier en daar het *Rijcke* erbij betrekken. Ik maak gebruik van de tekst van *Ruusbroec Opera Omnia*, deel 3, Turnhout-Tielt 1988, waarbij de hertaling in modern Nederlands van mijn hand is.

De structuur van de 'Brulocht'

Er zijn twee ordeningsprincipes in de *Brulocht*. Het eerste is de zin uit het evangelie: Ziet, de bruidegom komt, gaat uit, om hem te ontmoeten. Dit leidt tot een indeling van de stof over 4 punten: 'Ziet' heeft betrekking op een aspect van ontwaken, je bewust worden. En waar moet je je dan van bewust worden? Van het feit dat 'de bruidegom komt', d.w.z. van de wijzen waarop het goddelijk mysterie je aanraakt. Deze goddelijke activiteit leidt tot een menselijk antwoord, dat Ruusbroec ziet in het woord 'Gaat uit'. En zo in de wederzijdse nadering voltrekt zich de 'ontmoeting', de vereniging. Naast dit ordeningsprincipe in 4 onderdelen, is er ook één in drie delen, namelijk die van het werkende, het innige en het schouwende leven. Het gaat daarbij niet zozeer om 3 etappes die elkaar aflossen, maar om 3 dimensies van het omvormingsproces. Het werkende leven is de dimensie van het leven in sociale verbanden waarbij men geroepen is om God te dienen door een deugdzaam leven en daden van naastenliefde. Het innige leven is de dimensie van de innerlijke weg naar intimiteit met God, die bij sommige mensen sterker trekt dan bij anderen. En het schouwende leven is een weg van volkomen eenwording met het goddelijk mysterie door iedere eigen bepalingen en controle los te laten. Toch is er wel degelijk sprake van voortgang en ontwikkeling. Het werkende leven is de basis, die altijd van kracht blijft. Maar het verenigt de mens met God slechts als een gehoorzame dienaar met zijn heer. Het innige leven verdiept deze relatie tot die van een mens met een vriend. Maar eerst het schouwende leven verenigt ons met God zoals Vader, Zoon en Geest zelf één met elkaar zijn, verzvolgen in de 'wilde woestijn van de godheid'.

De ontvouwing van de zeven gaven van de Geest wordt door Ruusbroec behandeld aan het slot van het deel over het innige leven. En dan wel onder de paragraaf van 'de ontmoeting'. Het gaat hem er dus om te laten zien hoe de gaven van de Geest ons verenigen met God. De eerste drie gaven hebben daarbij betrekking op het werkende leven en de vierde tot en met zevende gave op het innige leven.

Gave en opgave

Jan van Ruusbroec schrijft zijn boeken niet als een soort handleiding voor self-made mystici. Hij schrijft voor mensen die al leven als door God geraakt. En die op die weg begeleiding wensen. Hij legt hun uit, wat er in hun leven bezig is zich te ontfouwen en hoe zij daar het beste op kunnen reageren. Centraal staat niet welke methoden en technieken je moet hanteren om tot een hoger bewustzijn te komen. Centraal staat de gave van God aan de mens. Een gave die erin bestaat dat het goddelijk Geheim je nabij komt, zich aan je schenkt, je van binnenuit opent voor de kracht van de liefde. Deze ene gave ontfouwt zich in zeven gaven. De opgave van de mens bestaat erin om dit proces dat zich aan hem voltrekt aandachtig en vertrouwd te volgen. Dat vraagt tijd en toewijding, doorzettingsvermogen en overgave. Ruusbroec waarschuwt in de *Brulocht* voor gevaren op deze weg. Die komen vooral voort uit de neiging om je eigen Ego te handhaven en de controle over het innerlijk proces te willen behouden. Het authentieke geestelijk leven voltrekt zich volgens Ruusbroec in de dynamiek van gave en opgave of, zoals hij het noemt, rusten en werken. Met rusten bedoelt hij, dat je genietend één bent met God. En met werken bedoelt hij, dat je in je leven op God wil lijken en je dus inzet voor vrede, recht, naastenliefde.

De eerste drie gaven in het werkende leven

De *vreze Gods*, een bijbelse term die niet zozeer angst als wel eerbied betekent, leidt tot een deugdzaam en aan de kerk gehoorzaam leven, zegt Ruusbroec. Je zet je van harte in voor al wat goed is en wat God verlangt en rust daarbij in liefdevolle overgave in het goddelijk Geheim. En zo ontvang je de tweede gave, *goedertierenheid of mildheid*. Daardoor word je mild en zachtmoedig jegens medemensen en ervaar je diepere eenheid met God. En als je hier volhardend op toelegt, ontvang je de derde gave, *kennis of onderscheid*. Dan kun je onderscheiden wat goed en wijs is, 'wanneer het past te geven of te nemen', en lijk je op God in zijn wijsheid en rust je in liefdevolle eenheid. Ook in zijn eerste boek, het *Rijcke*, heeft Ruusbroec de eerste drie gaven verbonden aan het werkende leven. Daar komt nog sterker naar voren, dat Ruusbroec een ethiek van de navolging van Christus predikt, een leven van zelfontlediging. Dit betekent niet, dat je geen persoonlijkheid meer bezit, maar dat je bevrijd bent van narcisme en egocentrisme.

Gehoorzaam aan de kerk

Het viel ons al op, dat Ruusbroec oproept tot gehoorzaamheid aan de kerk. Zelf is hij altijd een trouw lid en priester van de kerk gebleven die de waarde van de gemeenschap, de liturgie en de sacramenten benadrukte. Hij keert zich ook tegen mystieke stromingen die de kerk hebben afgeschreven en alleen geloven in hun eigen innerlijke licht. Maar hij was niet zonder kritiek. In de *Brulocht* staan felle passages waarin hij hebzucht en machtsmisbruik van wereldlijke en kerkelijke autoriteiten aanklaagt. En hij schrijft zijn boeken vooral ook voor religieuze vrouwen als begijnen en clarissen die hij sterkt in hun eigenwaarde en zelfbewustzijn. In dat licht krijgt de gave van kennis of onderscheid een emancipatoire werking. De kerk van zijn dagen wist niet altijd goed om te gaan met vernieuwende bewegingen als die van begijnen en begarden. Dat vrouwen zelf hun religieuze

ervaringen en inzichten te boek stelden en dat mannelijke sympathisanten hen ondersteunden met mystieke traktaten in de volkstaal werd nogal eens als ketterij gezien. Ook Ruusbroec en zijn kring werden door sommigen in de kerk met argwaan bekeken en Ruusbroec zelf werd door een beroemd theoloog van ketterij beticht. Desondanks bleef hij zijn missie trouw en tegelijk kritisch-loyaal aan de kerk.

Gaven in het innige leven

De overige vier gaven van de Geest geeft Ruusbroec een plaats in het innige leven. Hier wijkt hij af van zijn behandeling in het *Rijcke*, waar hij de zesde en zevende gave een plaats geeft in het schouwende leven. In de *Brulocht* geeft hij aan de hand van de vierde tot en met de zevende gave een samenvatting van zijn leer over het innige leven, waarover hij al eerder uitvoeriger gesproken had. Het innige leven, wij zouden zeggen, het innerlijke leven, is de toenemende ervaring van intimiteit met het goddelijk Geheim. Je voelt je naar binnen getrokken. Je gaat tijd nemen voor meditatie en gebed. In het begin kan dit je emotioneel heel erg raken. Maar na enige tijd stuit je ook op weerstanden. De weg naar binnen blijkt toch moeilijker dan je aanvankelijk dacht. Het komt er dan echter op aan dat je volhoudt. En dat het je niet zozeer gaat om intense spirituele ervaringen, maar om overgave aan de leiding van Boven die zich aan jouw controle onttrekt. Dan kom je ook op diepere lagen terecht. Achter en onder de wisselende emoties is er een klaar en elementair bewustzijn van verbondenheid. Hierin rustend ontwikkelt zich een helder inzicht in wie God is en hoe mensen zijn, en leer je een wijsheid kennen die zich vertaalt in levenskunst. De kern daarvan is liefde, een wijde, naar allen uitgaande liefde. En wanneer deze levenskunst in je leven tot een zekere ontplooiing gekomen is, dan voel je een dwingende, dringende kracht, die je stuwt naar de bron van dit alles. Ruusbroec noemt dit het 'gherinen', de aanraking. Je stuit nu op de bron van alles: de Ene die zich geven wil en zich met jou wil verenigen in liefde. Hier staat het verstand stil, hier laat je alle eigen activiteit los. Hier bezwijken je defensiemechanismen. Hier kun je je alleen maar gewonnen geven en de weldaad ondergaan van een Liefde die jou tot in je merg raakt. Hoe dit proces verloopt, dat bespreekt Ruusbroec aan de hand van de resterende geestelijke gaven.

Gave van sterkte

Als God je de gave van sterkte geeft, 'dan kun je lief en lied overwinnen, winst en verlies, hoop en zorg van alle aardse dingen... en zo word je vrij en ontlast van alle schepselen'. Om ruimte te krijgen voor de weg naar binnen, moet een mens innerlijk vrij worden. Zodat hij niet altijd in beslag genomen wordt door zaken, door verplichtingen en zorgen. Die innerlijke vrijheid geeft de gave van sterkte. Dit betekent niet, dat je niet meer geconcentreerd kunt werken, of dat het lot van medemensen je onverschillig laat. Maar wel, dat er altijd een innerlijke ruimte blijft, die je binnen kunt treden om contact te maken met het wezenlijke van je bestaan. Je bent dan geen slaaf meer van de materie. Maar nu dreigt een nieuwe verslaving, namelijk aan spirituele ervaringen. De gave van sterkte helpt je om je open te stellen voor nieuwe, verruimende ervaringen, zonder er gehecht aan te raken. Je leert ervaringen zien als momenten op een weg. Je moet verder, want het wezenlijke is niet één of andere emotionele geestelijke ervaring. Ik zou wensen dat wij in deze tijd van immense belangstelling voor spiritualiteit deze gave ontvingen. Want het gevaar van narcistische verslaving aan ego-bevredigende ervaringen dreigt alom. In het *Rijcke* ziet Ruusbroec de compassie als een uitvloeisel van deze gave. Bij compassie is de aandacht niet op het eigen ik gericht, maar op de behoeften en noden van de ander.

Gave van raad

Nog sterker wordt men buiten zichzelf gedreven door de gave van raad. Ruusbroec schetst de uitwerkingen hiervan als nogal extatisch. Er is een extatische drang naar eenwording met de Bron van het leven en daarvoor wil men zichzelf graag loslaten. Deze weg van bevrijding van het Ik gaat soms door heilige vervoering heen, maar dan weer door ijzige vervreemding. Deze periode is dus nogal gekenmerkt door ups en downs. En, zegt Ruusbroec, je leert meer van de downs. Je leert er namelijk de schone deugd van gelatenheid mee. De gave van raad loodst je door deze periode heen zodat je leert je te laten leiden door een hogere wijsheid dan jouw eigen.

Gave van verstand

Deze gave werkt door in de geest van de mens, die volgens een oude visie drie aspecten bezit: geheugen, verstand en wil. De geestesgave brengt het geheugen tot rust, zodat er niet voortdurend allerlei gedachten en beelden opduiken, maar we innerlijk stil kunnen worden. Vanuit die innerlijke stilte en rust kan zich een helder verstand ontplooien, een innerlijk, verlicht verstaan van hoe God is, en wat de adel van de mens is, en dat alles en allen met elkaar verbonden zijn in de eenheid met de scheppende Oerbron. Deze gave van verstand wekt ook onze wil op, tot een 'wijde gemene minne', zoals Ruusbroec dat noemt. Een mooi citaat waarin hij de werking van deze gave in geheugen, verstand en wil samenvat:

Want de eenvoudigste mensen zijn het best verstilld en in vrede met zichzelf, en het diepst in God verzonken, en het helderst in hun verstand en het meest actief in goede werken, en *allergemeenst* in uitvloeiende minne. En zij worden het minst belemmerd, want ze zijn Godgelijk. Want hij is eenvoud in zijn wezen, helderheid in zijn verstand, en een uitvloeiende *gemene* minne in zijn werken (B, 2053-2060).

Ik heb *allergemeenste* en *gemene* cursief gezet, omdat ik deze term even moet uitleggen. *Gemeen* betekent algemeen. *Gemene minne* betekent liefde die zich zo breed mogelijk uitgiet. Eén worden met God betekent één worden met universele Liefde. Er groeit dus wel een heel persoonlijke intimiteit met God, maar deze voert niet in de engte van een egocentrische, zeer individualistische spiritualiteit, maar sticht verbinding, compassie, solidariteit. *Het gemene* leven is dan ook een leven waarin je enerzijds heel diep verankerd bent in de stilte, in een hoogste persoonlijke verzonkenheid in God, en anderzijds onophoudelijk uitvloeit in liefde naar medemensen en medeschepselen. Ruusbroec wijdt daar prachtige woorden aan, waarvoor ons nu echter de ruimte ontbreekt.

Gave van smakende wijsheid

De laatste gave brengt het innige leven tot volkomen ontplooiing, doordat ze ons voert naar de bron van dit leven. Deze bron is het goddelijk *gherinen*, dat betekent aanraking. En deze aanraking is niet zozeer een emotionele bewogenheid, maar vindt plaats op een dieper niveau, in de kern van ons wezen. In ons diepste wezen beroert God ons. Wij merken dat aanvankelijk alleen maar door de schokgolven die ervan uitgaan in ons emotionele en geestelijke leven. Maar wanneer wij gegroeid zijn in intimiteit met God, in de afwisseling van emotioneel en geestelijk ervaren en ontberen, en daarbij de controle steeds meer loslaten, dan komen wij bij het kloppende hart van ons wezen. Dan smaken wij proefondervindelijk wat de bron is van onze geestelijke dynamiek. Dan worden wij ons er van bewust, dat ons wezen aangeraakt wordt door het goddelijk Mysterie, dat ons zijn bewegen wordt door het Zijn Zelf. Dan ervaren wij de eenheid met die Ander, die men niet verstaan kan, maar

die toch zo nabij en vertrouwd is. Deze ervaring roep je niet op, maar kun je slechts ondergaan. Je ervaart nu, dat alle gaven die je ontving gestalten waren van de Gever, die in zijn gaven zichzelf geeft.

Kick Bras is predikant van de Protestantse Kerk in Nederland, gepromoveerd op Jan van Ruusbroec en hoofdredacteur van *Herademing*, tijdschrift voor spiritualiteit en mystiek.